

Sağlık Çalışanları Kahraman mıdır? Albert Camus Yanıtıyor...¹

M. Efe Ateş

Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi olarak ilan edilen salgın hastalığın süregeldiği şu günlerde en büyük övgüyü kahraman olarak nitelendirilen sağlık çalışanları topluyor. Her bir sağlık çalışanı, COVID-19 virüsüne yakalanmış hastaları -kimi zaman- kendi canını tehlikeye atma pahasına tedavi etmenin mücadelesini veriyor. Geçtiğimiz haftalarda, evlerinde kendilerini karantinaya alan yurttaşlarımızın, gösterilen bu cesaretli tutum karşısında minnettarlıklarını çeşitli yollarla ifade ettiğini gözlemledik. Kimileri desteğini balkondan alkışlarla, kimileri bazı hastanelere yemek göndererek, kimileri ise sosyal medya hesaplarından olumlu paylaşımlarda bulunarak sağlık çalışanlarının fiziksel ve zihinsel dirençlerini yükseltmeye ya da en azından yüksek tutmaya çalıştı. Şüphesiz bu destek yalnızca ülkemizin insanları ile sınırlı değil. Salgının hüküm sürdüğü her ülkede benzer desteklere rastlamak mümkün. Bunun en güncel örneği Banksy mahlaslı İngiliz sokak sanatçısının Southampton Üniversite Hastanesine bıraktığı resimde karşımıza çıkıyor. Örümcek Adam ve Yarasa Adam gibi iki ikonik süper kahramanı oyuncak sepetine atan bir ufaklık, ağzı maskeli bir hemşireye pelerin takarak bizlere asıl kahramanın kim olduğunu gösteriyor.

Öyle görülüyor ki, sağlık çalışanlarının kahraman olduğuna ilişkin aktüel söylem şu sıralar neredeyse tartışma götürmeyecek bir hakikat olarak kabul edilmekte. Hâlbuki felsefi görüşlerinin yanı sıra edebi eserleri ile özellikle yirminci yüzyıla damga vuran Cezayir doğumlu Fransız düşünür Albert Camus böylesi bir hakikat söyleminin bütünüyle karşısında durmaktadır.

En sonda söyleyeceğimi başta söyleyeyim. Camus'nün esas meselesi ne özel olarak sağlık çalışanları ne de onların kahramanlıkları ile ilgilidir. Onun için esas mesele kahramanlığın kendisidir. Kahramanlık neredeyse her toplumda asli ya da birincil bir değer olarak servis edilir. Hâlbuki kendi başına asli bir değer olarak görüldüğünde kahramanlık pekâlâ kötülüğe, kabalığa ya da zulme hizmet etme potansiyeline sahiptir. Önceleri Auschwitz'de ve daha sonra Bergen-Belsen toplama kampında kumandanlık görevi yapan Josef Kramer'in Nazi sempatizanlarının gözündeki kahramanlığını kim yadsıyabilir? Kramer bir kahramandı ancak yüreğinde biraz olsun iyilik bulunmayan ve binlerce Yahudi'nin ölümünden bizzat sorumlu olan bir kahraman. Öyleyse kahramanlığın hiçbir türü onanmamalı ve ona ilişkin hiçbir ateşli söylem körüklenmemelidir.

Camus'nün bu görüşlerini biraz daha açık kılmak adına, şu sıralar çok satanlar listesinden düşmeyen *Veba* adlı romanına göz atmak gerekiyor. Roman, Cezayir'in Oran şehrinde veba salgının birden yayılmasıyla başlayan süreci ve bu süreçte hekiminden papazına, memurundan gazetecisine

¹ **Atıf Şekli:** Ateş, M. Efe. (2020, Mayıs 23). "Sağlık Çalışanları Kahraman mıdır? Albert Camus Yanıtıyor...", sosyalbilimler.org, **Link:** <https://sosyalbilimler.org/pandemi-saglik-calisani>

kadar birçok karakterin salgın karşısında aldıkları farklı tavırları konu ediniyor. Aslında Camus uzmanları tarafından kabul edilen konsensüse göre bütün hikâye gerçek bir işgalin alegorisi sayılabilir. İkinci Dünya Savaşı esnasında Almanya'nın Fransa'yı işgal etmesi ve o zamanlar Fransız topraklarında bulunan Cezayir'in birdenbire Avrupa ile bağlantısının kesilmesi romanda metaforik olarak veba salgının yaşandığı Oran şehrinin diğer şehirlerle bağlantısının kesilmesi üzerinden anlatılır. Karantina altına alınmış şehrin insanları yarı çaresizlik yarı panik halinde veba ile mücadele etmeye çalışır. Genel kaniya göre romandaki veba salgını kötülüğü temsil eder. Ancak bu kötülük insanların karşısında cisimleşmiş bir kötülük değildir. En başta görünmezdir ve bu özelliği ile nereden, nasıl, ne şekilde zarar vereceğini kestirmek güçtür. Hal böyle olunca onunla mücadele etmenin yolu da farklıdır.

Peki, nedir vebayla –ya da kötülükle- mücadelenin yolu? Camus oldukça basit, kısa ve hatta kendi ifadesiyle bazılarında gülünç gelebilecek bir yanıt veriyor: adabı muaşeret. Kulağa vebayla mücadelede pek bir faydası olmayacak gibi gelen bu yanıt aslında altında oldukça etkili bir fikir barındırıyor. Ancak sözünü ettiğim etkinin ne olduğunu kavramak için öncelikle gündelik konuşmalarımıza yerleşen dilsel karmaşayı ortadan kaldırmak gerek. Genellikle adabı muaşeret dediğimizde adabı muaşeret kurallarından bahsederiz. Hâlbuki Camus'nün kastettiği şey toplumsal hayat için özel olarak belirlenmiş ve çoğu kimsenin onayından geçen bir kurallar bütününe uymak değildir. Örneğin sana elini uzatan bir kimsenin elini sıkmak adabı muaşeret kuralıdır fakat bu tokalaşma ediminin kendisi başlı başına adabı muaşeret gereği değildir. Yani tokalaşma ediminin gerisinde nazik ve saygılı olma motifi bulunmaktadır, söz konusu edim ise bu motifin gündelik yaşamda yalnızca bir örneğini teşkil eder. Adabı muaşeret kuralı gereği tokalaşırız, hepsi bu.

Öyleyse adabı muaşerete uygun davranmak tam anlamıyla birlikte yaşamamanın yollarını çizmektir. Belli başlı kurallara itaat etmenin ötesinde çok daha temel değerlere yaslanmaktır. Biliriz ki, kurallar belirli yerlerde ve belirli zamanlarda geçerlidir. Başka bir deyişle, kurallar (ne tür olursa olsun) belirli bir çerçeve içerisinde geçerliliğe sahiptir. Çerçeve değiştiğinde kuralların bir hükmü kalmaz. Veba gibi bir kötülüğe maruz kalındığında da işte bu çerçeve değişir. Yaşamımızın koşulları artık bambaşkadır –ya da popüler tabirle söylersek 'yeni normal' kaçınılmazdır. Artık bir adabı muaşeret kuralı olan tokalaşma sosyal yaşamımızda gözetmemiz gereken fiziksel mesafe gereği rafa kaldırılır, ancak onun arkasında yatan nezaket ve saygı motifleri her daim baki kalır/kalmalıdır. Özetle vebayla mücadelede yapılması gereken şey adabı muaşerete uygun davranmaktır; yani hep beraber dayanışma içinde adil, ılımlı, nazik, samimi ve dürüst bir biçimde kötülüğe karşı direnmektir. Birbirimize sahip çıkmak, doğru olduğuna inandığımız şeyleri yapmaya çalışmak ve sorumluluklarımızı harfiyen yerine getirmektir önemli olan. Bu yolda “yüreğinde iyilik bulunan” herkes vebaya karşı verilen mücadelede olumlu bir rol oynar.

Şüphesiz salgın gibi böylesi musibet durumlarda çoğu insan adabı muaşeret sahibi olmanın yerine daha kestirme yollar arar. Örneğin kimileri -mitolojik anlatılarda olduğu gibi- bazı kahramanların ortaya çıkıp sağlam bir hamleyle kötü olanı ortadan kaldırmasını bekler. Kahramanlara ya da kahramanlık öykülerine olan ilginin sonu gelmez bir heves olduğunun farkındadır Camus. Ancak kalemini yine de “tarihi vakalarda olduğu gibi gösterişli ve unutulmaz bir kahramanlık öyküsü” yazmak için oynatmayı pek uygun bulmaz. Bunun yerine maruz kaldığımız kötülüğü inkâr etmeyi kenara bırakıp, mevcut

koşullarla başa çıkmamızı salık verir. Başka bir ifadeyle, veba salgının gerçekten var olup olmadığının kararını vermektir asıl olan. Bir kere bu salgının varlığı kabul edildiğinde, artık ona karşı yapılan her mücadele olağan kabul edilmelidir. Bu koşullar altında her insan vebayla bireysel ve beraberinde toplumsal mücadelesini başlatır. Sözü ettiğimiz mücadele sürecinde vebaya karşı sırtlanmamız gereken yükü devredeceğimiz bir kahraman arayışına ya da böylesi bir kahraman yaratma uğraşına da gerek yoktur artık. Çünkü herkesin üzerine düşeni yaptığı bir ortamda, yani dayanışmanın gerçekleştiği yerde, herkes kahramandır ve herkesin kahraman olduğu yerde aslında hiç kimse kahraman değildir. Bu sebeple üzerine düşeni yapan sağlık çalışanları ve bu mücadeleye destek veren gönüllüler dâhil hiç kimse kahramanlık gibi bir paye edin(e)mez. Camus, romandaki başkarakter Dr. Rieux üzerinden şöyle aktarır; “kendilerini sağlık örgütlerine adayanlar, böyle yapmakla pek bir övgüye hak kazanmış değillerdir, çünkü yapılabilecek tek şeyin bu olduğunu bilirler ve salgın zamanında bu örgütlere katılmama kararını vermek asıl inanılmaz bir şey olarak görünür”.

Doğru, Camus için salgın zamanlarında sağlık örgütlerine katılmamak ya da bu örgütlere herhangi bir destek vermemek inanılmaz olarak görünür. Diğer taraftan herkesin de harekete geçmesi beklenmez. Karantina sürecinde evimizden, şehrimizden ve hatta ülkemizden dışarı çıkmamız haklı gerekçelerle engellenir. Bu durumda iki seçenekle baş başa kalırız. Ya yeni koşullar altında mücadele vereceğizdir ya da salgından kaçacağız. Camus bu iki seçenek arasında mücadele etmeyerek salgından kaçmayı tercih eden insanları gerçi suçlamaz ancak adabı muaşerete uygun davranmadığı için adeta ayıplar. Çünkü kişisel gayesi ne olursa olsun vebalı şehirden kaçan kimse tek başına mutlu olmanın utanılacak bir şey olduğunu bilmeyen ya da unutan biridir. Mücadele eden kişiler kaçan kişileri ne ölçüde suçlayamaz ve onları mücadele etmeleri için zorlayamazsa, kaçan kişiler de mücadele edenleri kahraman olmaya çalışmakla itham edemez. Öyle ki, vebayla mücadelede “kahramanlık söz konusu değildir, adabı muaşeret söz konusudur ve vebayla mücadelenin tek yolu adabı muaşerettir” der Camus ve peşinden ekler “başkaları için ne ifade eder bilmem ama adabı muaşeret, bir hekimin durumunda, hastaları ile ilgilenmeyi yani işini layıkıyla yapmayı kapsar”.

Camus'nün esas meselesinin sağlık çalışanlarının kahraman olup olmadığını tespit etmek ile bir ilgisinin bulunmadığını belirtmiştim. Nitekim kendisi de niyetinin bu olmadığını altını çizmek için bir analogiye başvurur. Analogi bir okul öğretmenin mesleğini ifa etmesi ile ilgilidir. Yine romandaki başkarakter Dr. Rieux üzerinden aktarılan bu benzetim, makul hiç kimsenin herhangi bir öğretmeni öğrencilerine iki kere ikinin dört ettiğini öğretti diye ayrıca kutlamayacağını ya da onu kahraman ilan etmeyeceğini içerir. Zira herkes bilir ki, öğretmen zaten bunu öğretmek için oradadır. Öğretmen nasıl işini layıkıyla yerine getiriyorsa, sağlık çalışanları da aynı şekilde işini layıkıyla yerine getiriyordur.

Peki, bu analogi uygun bir analogi mi? Yani, öğretmen ile sağlık çalışanları bir tutulabilir mi? Netice itibarıyla sağlık çalışanları bir salgın esnasında hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar, öğretmenlerde ise böyle bir durum yoktur. Camus bu itiraza şu yanıtı veriyor: “Tarihte her zaman öyle bir an gelir ki, iki kere ikinin dört ettiğini söylemek cesaretini gösteren kişi de ölümlü cezalandırılır”. Oldukça açık olan bu yanıtın aynı zamanda son derece ikna edici olduğu aslında tarihin birçok noktasında görülebilir. Burada akla ilk olarak Kiliseye karşı çıkan Galileo Galilei geliyor. Doğru, bazen öyle bir an gelir ki, Dünyanın

Güneş etrafında döndüğünü ya da iki kere ikinin dört ettiğini söyleyerek hayatınızı tehlikeye atabilirsiniz.

Gelgelelim Camus hâlâ övgü peşinde olan ısrarcı kimselere açık kapı bırakmadan da edemez. Sağlık çalışanlarını, öğretmenleri ya da herhangi bir mesleği ifa eden kimseleri övmek isteyenlere, sadece o meslekleri seçtikleri için övgü dizilebileceğini ifade eden Camus, ilk bakışta önceki söyledikleri ile çelişmiş gözükse de aslında “gerçeğe hakkını, kahramanlığa da ikincil yerini” vermektedir. Nitekim burada kahramanlık için yapılanlar kahraman olmaktan daha önemli bir konuma yerleşir ve gerçeklerin yanında ikincil bir değerden öteye gidemez. Daha genel bir şekilde ifade etmek gerekirse, kahramanlık kendi başına bir amaç değil ondan daha önce gelen değerleri ortaya çıkaran bir araçtan ibaret olmuş olur.

Bertolt Brecht’in *Galileo’nun Yaşamı* adlı tiyatro eserinde ünlü astronomun öğrencilerinden Andrea Sarti şöyle bir serzenişte bulunur: “Ne yazık ki bu topraklara, bir kahraman yetiştirmemiş.” Öğrencisinin söylediklerinden irkilen Galileo bu serzenişi hemen düzeltir: “Ne yazık ki bu topraklara, bir kahramana muhtaç olmuş.” Temel olarak Camus’nün bütün anlatmak istedikleri, bu iki karakter arasında geçen tek cümlelik diyalog ile son derece paralellikler taşıyor. Kahramanlarla ve kahramanlıkla değil, insanlarla ve insanlıkla daha çok ilgilenmeliyiz. Başımız sıkıştığında kahramanlık söylemine sırtımızı dayamak ne bizim ne de sağlık çalışanlarının yükünü hafifletiyor. Onların yükünü hafifletecek şey, Dr. Rieux’nün belirttiği gibi, işlerini layıkıyla yapmalarını sağlamak olacaktır. Yani sağlık çalışanlarının işlerini layıkıyla yapmaları için dayanışma içinde mücadele etmenin tek bir yolunu bile bulmak (örneğin elimizden geldiğince onlara uygun maske, eldiven vb. koruyucu ekipman tedarik edebilmek, eğer edemiyorsak da edilmesi için gereken ne ise yapmak) onları kahraman ilan etmekten çok daha faydalı olacaktır. Bizi ilgilendirenin kahraman olmak değil insan olmak olduğunu unutmamalıyız çünkü salgın ve kötülük bitmeyecek. Kanepelerde, sandıklarda, odalarda, mendillerde ve gözle görülmeyen birçok delikte saklanacak. Bir sonraki hamlesine kadar sabırla bekleyecek. Elbette biz de bu salgın ortaya çıktığında hazırlıklı olup, onunla mücadele edeceğiz. Ama bu mücadele alışlagelmiş kahramanlık söylemleri ile değil adabı muşerete uygun davranmak ile olacak.

Metnin taslak haline getirdiği yorumlar için değerli hocam Prof. Dr. A. O. Gündoğan’a teşekkürlerimi borç bilirim.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

Aynı zamanda yayımlanan çalışmaların size WhatsApp üzerinden gönderilmesini talep ederseniz sosyalbilimler.org/whatsapp linki üzerinden “**Sosyal Bilimler WhatsApp Grubu**”na katılabilirsiniz.